

КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО І ЗАКОНОДАВСТВО: ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ

**ШУБА Борис Володимирович - кандидат юридичних наук, докторант
МАУП**

УДК 346.5

Исследованы понятия корпорация, корпоративное право и предложено сущность правового обеспечения корпоративного управления и предложены представления корпоративного законодательства в виде четырехуровневой системы, с достаточной полнотой охватывающей соответствующий объект правового регулирования – внутренне и внешне организационные корпоративные отношения.

Ключові слова: *корпорація, корпоративне право, господарське товариство, управління господарським товариством, внутрішньо-і зовнішньоорганізаційні корпоративні відносини, локальні норми, зміст корпоративних прав.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими практичними завданнями

Розвиток ринкових відносин в економіці України призвів до необхідності використання такої загальноновизнаної організаційно-правової форми функціонування підприємницьких структур, як господарські товариства. Корпоративний сектор стає в країні все більш значущим. Цьому значною мірою сприяв розвиток правового забезпечення управління господарським товариством — функціонування відповідних норм Господарського та Цивільного кодексів України, прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» тощо, а також розвиток відповідних досліджень як юридичних (роботи О. Вінник, С. Демченка, Д. Задихайла, В. Євтушевського, О. Кібенко, В. Мамутова, Н. Саніахметової, В. Спасібо-Фатєєвої, С. Фурси, В. Федосова, Є. Харитонова,

В. Щербини та інших), так і економічних (праці С. Авдишевої, Ю. Благова, Ю. Вінслава, Т. Долгопятової, В. Долинської, Р. Ентова, Р. Нурєєва, А. Пятигорського, О. Радигіна, Л. Супрун та інших).

У той же час питання подальшого вдосконалення правового забезпечення господарського управління акціонерним товариством, проблеми утворення та діяльності його органів, боротьби з рейдерством потребують подальших досліджень, що й обумовлює актуальність теми цього дослідження.

Виклад основного матеріалу

У правовій та економічній літературі термін «корпорація» (з лат. corporatio – об'єднання, союз, товариство) застосовується в основному для ідентифікації господарських товариств (перш за все акціонерних) – комерційних юридичних осіб, створених на об'єднаному майні засновників.

Щодо законодавства, то, зокрема, Господарський кодекс України [1] (ГКУ) пов'язує цей термін (термін «корпорація») зі способом утворення (заснування) та формування статутного фонду («Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду, зазначається у ч. ст. 63 «Види та організаційні форми підприємств», в Україні діють підприємства унітарні та корпоративні.

Корпоративне підприємство, як впливає з ч. 5 ст. 63, утворюється, як правило,

двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором), діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства. Корпоративними є кооперативні підприємства, підприємства, що створюються у формі господарського товариства, а також інші підприємства, у тому числі засновані на приватній власності двох або більше осіб.

Господарськими товариствами, зазначається у ч. 1 ст. 79. «Поняття господарського товариства», визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі в підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Таким чином, термін «корпорація» вказує на шлях об'єднання учасників підприємницької діяльності у підприємства або товариства (об'єднання майна для участі в підприємницької діяльності). Звідси і вживання терміну «корпоративне право», який у рамках вітчизняної законодавчої доктрини використовується як право особи, що виникає із його членства (участі) у будь-якій корпорації.

Згідно з ч. 1. ст. 167 «локальні норми Зміст корпоративних прав» ГКУ, корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами.

Щодо юридичної літератури, то, наприклад, Т.В. Кашаніна зазначає, що корпоративне право як право внутрішньофірмове – це «система правил поведінки, які розроблені в організації, заснованій на об'єднанні осіб і капіталів, виражають волю її колективу та регулюють різні сторони діяльнос-

ті даної організації» [2]. Але це розуміння корпоративного права у вузькому значенні. У широкому значенні корпоративне право – це право юридичних осіб, яке визначає порядок їх створення, функціонування і ліквідації. До такого розуміння корпоративного права схиляється В.М. Кравчук [3].

Про вузьке і широке значення корпоративного права говорить і О.Р. Кібенко. Вона вважає предметом корпоративного права групу відносин зовнішнього характеру, що виникають між корпорацією і третіми особами; і внутрішнього характеру (внутрішньоорганізаційні, внутрішньофірмові), – учасниками яких є учасники (засновники) корпорації, сама корпорація (як юридична особа, суб'єкт права) та її органи [4].

З прийняттям Закону України від 17 вересня 2008 р. «Про акціонерні товариства» [5], на думку О.В. Серих [6], можна говорити про формування підгалузі корпоративного права – акціонерного права. Хоча деякі вчені акціонерне право вважають правовим інститутом господарського права [7].

Врахувавши історію розвитку корпорацій у світі і на підставі аналізу теоретичних засад корпоративних правовідносин корпоративне право О.В. Серих розглядає корпоративне право саме як право господарських товариств – комерційних юридичних осіб, заснованих на об'єднанні капіталу (учасників), які мають право участі в цьому товаристві. Отже, корпоративне право України як галузь права являє собою сукупність правових норм, які регулюють правові відносини, пов'язані зі створенням, функціонуванням і ліквідацією господарських товариств [6].

Відносини, врегульовані нормами корпоративного права, різноманітні за своєю правовою природою і включають широкий спектр приватно-правових і публічно-правових відносин. Це дає змогу констатувати, що корпоративне право України – це комплексна галузь права, норми якої регулюють приватно-правові і публічно-правові відносини, пов'язані із створенням, діяльністю і ліквідацією господарських товариств, включаючи відносини внутрішньофірмового характеру [6].

Говорячи про корпоративне законодавство, слід вказати на його неоднорідність і

комплексний характер. Правові акти, норми корпоративного законодавства належать до різних його галузей (господарського, цивільного, адміністративного, фінансового, податкового та ін.), а також включають і локальні норми.

Система корпоративного законодавства може бути представлена як чотирирівнева, у якій перший рівень ідентифікується відповідними нормами Конституції України та міжнародно-правовими документами. Щодо останніх – то це, наприклад, Принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [10].

Другий рівень – це законодавчий, який представляється законодавчими актами щодо створення, діяльності та припинення корпорацій, і третій (підзаконний рівень) включає підзаконні нормативно-правові акти з цих питань. Четвертий рівень складають локальні правові акти, що приймаються засновниками корпорації, загальними зборами та органами внутрішнього управління, включаючи статут, договори, кодекс корпоративної поведінки тощо. Корпоративний (локальний) правовий акт – документ органу корпорації, що містить корпоративні норми та регулює різні сфери діяльності товариства: управління товариством, фінансові питання, цінні папери товариства [8].

Таким чином, система корпоративного законодавства – це, з формальної точки зору, сукупність результатів діяльності державних органів управління та суб'єктів господарювання, тобто нормативно-правові акти та акти договірної характеру, які регулюють корпоративні правовідносини.

Нормативно-правові акти корпоративного законодавства, що можуть бути представлені, як зазначалось, у вигляді чотирирівневої системи, можна класифікувати за різними підставами. Наприклад, у залежності від об'єкта правового регулювання, суб'єкта прийняття акта (норми) корпоративного законодавства, виду нормативно-правових актів і т.д. Так, залежно від об'єкта правового регулювання слід розрізняти кодифіковані, спеціальні та комплексні джерела корпоративного законодавства. Кодифікованими нормативно-правовими актами є

Господарський кодекс України; Цивільний кодекс України [9] (ЦКУ). ГКУ регламентує правовий статус господарських товариств, зокрема, надає поняття підприємства, господарського товариства, визначає організаційно-правові форми господарського товариства, їх види, порядок утворення статутного капіталу господарського товариства, управління ним, права та обов'язки учасників господарського товариства та ін. Низка питань, пов'язаних з утворенням, функціонуванням та припиненням господарського товариства вирішується на рівні ЦКУ. Оскільки господарське товариство є юридичної особою, то на нього поширюються норми цивільного кодексу щодо юридичної особи.

До спеціальних нормативно-правових актів можна віднести закони України від 19 вересня 1991 року «Про господарські товариства», від 17 вересня 2008 р. «Про акціонерні товариства» та ін.

До комплексних нормативних актів належать Закон України від 7 грудня 2000 р. «Про банки і банківську діяльність», Закон України від 6 березня 1992 р. «Про приватизаційні папери», Закон України від 15 березня 2001 року «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», Закон України від 15 березня 2006 року «Про холдингові компанії в Україні», Закон України від 17 березня 1996 р. «Про страхування», Закон України від 7 грудня 2000 р. «Про банки і банківську діяльність», Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України від 18 вересня 1991 р. «Про інвестиційну діяльність», Закон України від 19 березня 1996 р. «Про режим іноземного інвестування» тощо.

У залежності від суб'єкта прийняття акта (норми) корпоративного законодавства поділяються на такі, що приймаються державними органами (закони, укази, постанови тощо); і такі, що приймаються учасниками господарського товариства (статут, рішення, договори, кодекс корпоративної поведінки та ін.). Останні, локальні нормативно-правові акти, що також належать до корпоративного законодавства, регулюють відносини внутрішньофірмового характеру. До цих актів відносяться і корпоративні договори (нормативні акти, чинні тільки в межах кон-

АНОТАЦІЯ

Досліджені поняття корпорація, корпоративне право та запропоновано сутність правового забезпечення корпоративного управління та запропоновано представлення корпоративного законодавства у вигляді чотирирівневої системи, яка з достатньою повнотою охоплює відповідний об'єкт правового регулювання – внутрішньо-і зовнішньоорганізаційні корпоративні відносини.

кретного товариства які мають відповідати нормам корпоративного законодавства). Вони визначають права та обов'язки сторін корпоративних відносин, відповідальність за порушення обов'язків тощо (наприклад, засновницький договір господарського товариства). Це також і кодекси корпоративної поведінки – комплекс стандартів, якими мають керуватися працівники корпорації, хх партнери при веденні бізнесу. Як правило, кодекс встановлює етичні норми поведінки, що визначають дії працівників та партнерів, а також і рішення, які вони приймають в щоденній роботі. Кодекс звично заснований на корпоративних цінностях і переконаннях, додержання яких приносить корпорації високу ділову репутацію серед її акціонерів, працівників, споживачів, контрагентів та інших осіб, що зацікавлені у діяльності корпорації.

Дотримання корпоративних правил позитивно впливає і на контроль та зниження ризиків, пов'язаних з господарською діяльністю корпорації, підтримання постійного зростання фінансових показників, її фінансової прозорості, рівноваги впливу та балансу інтересів, запровадження правил ефективного менеджменту та належного контролю, урахування інтересів широкого кола заінтересованих осіб, що забезпечує роботу корпорації на благо суспільства, зростання національного багатства та успішного здійснення її статутної діяльності.

Висновки

Таким чином, термін «корпорація» вказує на шлях об'єднання учасників підприємницької діяльності у підприємства або товариства (об'єднання майна для участі в підприємницької діяльності). Доцільно роз-

SUMMARY

Explored the concept of the corporation, corporate and legal support offered essence of corporate governance and corporate representation of proposed legislation in the form of a four-level system, with sufficient detail to cover the relevant legal regulation - internal and external organizational corporate relations.

різняти корпоративне право у вузькому і широкому значеннях.

Представлення нормативно-правових актів корпоративного законодавства у вигляді чотирирівневої системи дозволяє з достатньою повнотою виявити і систематизувати відповідні правові акти.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
2. Кашанина Т.В. Корпоративное право (право хозяйственных товариществ и обществ): учебник для вузов. – М.: Издательская группа НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 815 с., 59
3. Кравчук В.М. Корпоративне право. – К.: Істина, 2005. – 720 с.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
5. Кибенко Е.Р. Корпоративное право Украины. – Харьков: Эспада, 2001. – 288 с., 12-13
6. Закон України від 17 вересня 2008 р. «Про акціонерні товариства» // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384
7. Серих О.В., Класифікація джерел корпоративного права України // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету, 2011. – № 1. -С. 97
8. Вінник О.М. Акціонерне право: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; за ред. В.С. Щербини: КНУ ім. Т. Шевченка. – К.: Атіка, 2000. – 544 с.
9. Кирилловых А.А. Корпоративное право: курс лекций. – М.: Юстицинформ, 2009. – 192 с.
10. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.]
11. Принципи корпоративного управління ОЕСР // http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Risks/Principle-A1D.pdf